

schaft des Mittelalters, Göttingen 1994. i Ludwiga Steindorffa, *Memoria in Altrussland. Untersuchungen zu den Formen christlicher Totensorge*, Stuttgart 1994.

Preporuka je (kao i za prethodni broj): pročitati.

Suzana Leček

Istarske teme u suvremenoj historiografiji

Acta Histriae I.-III., Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper-Milje 1993-1994.

Publikacija "Acta Histriae" nastala je u okviru djelovanja Povijesnog društva za južno Primorje (Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Società storica del Litorale) sa sjedištem u Kopru. Cilj društva je istraživačka djelatnost, organizacija znanstvenih skupova i izdavanje knjiga i publikacija kojima je zajedničko bavljenje istarskom problematikom. Stoga društvo nastoji okupiti suradnike iz 3 države koje u svojem sastavu zahvaćaju dijelove istarskog poluotoka - Hrvatske, Slovenije i Italije. U tom je cilju pokrenut godišnjak "Annales" (do sada je objavljeno 5 brojeva) u kojem brojni suradnici obrađuju raznovrsne teme iz prošlosti, kulture, etnologije, jezikoslovlja, književnosti, umjetnosti i prirodnih nauka, s istarskog prostora. U "Acta Histriae" objavljuju se i rezultati znanstvenih skupova koji se pod pokroviteljstvom istog društva održavaju jednom ili više puta godišnje. "Acta Histriae I." (Koper-Milje 1993.) sadrži referate s znanstvenog skupa održanog u prosincu 1991. godine u Kopru pod naslovom *Jedinstvena i/ili razjedinjena Istra*. Tome je pridodano i nekoliko referata s skupa održanog 10.-12. lipnja 1993. u Kopru pod naslovom *Mećačka Republika i Istra: ustanove, pravo, uprava*. Prvi i opsegom najveći tekst *Miti o "Istri" in resnica istrskega poluotoka* (9.-52.) rad je Boge Grafenauera i jedini prilog koji nije izložen na rečenim skupovima, već je poradi tematske podudarnosti s ostalim radovima, uvršten u publikaciju. Autor primjećuje da je uspostavljanjem suverenih država Hrvatske i Slovenije otvoreno pitanje njihovih granica, te da su se, kako u medijima, tako i znanstvenim krugovima s obje strane, počeli širiti različiti "mitovi" i prosudbe istarske prošlosti i sadašnjosti. Stoga Grafenauer pokušava odgovoriti na nekoliko, po njegovom mišljenju, ključnih pitanja istarskog prostora. Ukazujući na opreznost potrebitu prilikom korištenja statističkih pokazatelja stanovništva, autor kao primjer objektivno sastavljenog popisa navodi austrijski iz 1910. godine. Ukratko prikazuje povijest Istre od vremena doseljavanja Slavena, razmatra odnos romanskih gradova i slavenskih sela, kao i demografske promjene uvjetovane mletačkom kolonizacijom od 15. do 18. stoljeća te ističe da se postupno kroz stoljeća granica između slovenskog i hrvatskog naroda formirala na rijeci Dragonji. Pojam "jedinstvene Istre" povijesno je, prema autoru, opstojao samo u vrijeme austrijske vladavine (1813.-1918.), dok je ustrojstvo vlastite uprave na čelu sa saborom djelovalo tek od uvođenja ustavnog života u Monarhiji (1861.). Posebnu pažnju posvećuje vremenu buđenja nacionalne svijesti u Hrvata i Slovenaca (druga polovica 19. st.), da bi pregled povijesti uobličavanja i mijenjanja slovensko-hrvatskih granica u Istri završio razdobljem 1944-47., te razmišljanjima o postojećim međudržavnim sporovima oko granica (Piranski zaljev, tok rijeke Dragonje). Valja izdvojiti još nekoliko radova koji se bave općom društvenom, političkom i upravnom prošlošću Istre. Tako Daniela Juričić-Čarop iznosi *Pregled upravnega razvoja Pazinske grofovine v letih od 1374-1809* (61.-70.), naglašavajući odnose gospodara Knežije i brojnih sitnih feudalaca s jedne, te unutarnji život seoskih komuna unutar ograničene lokalne samouprave, s druge strane. Ustrojem lokalne uprave u Istri 1817. godine, posebice djelovanjem austrijske Državne komisije za upravu istarskim područjem, bavi se Pierpaolo Dorsi (*Costituzione provinciale e principio rappresentativo nell'Istria della restaurazione*, 87.-94.), dok je *Slovenska Istra v 19. stoletju s političnega, upravnega in nacionalnega vidika* (109.-116.) naslov studije Salvatora Žitka. Razmatrajući razdoblje od pada Venecije do kraja 19. stoljeća autor se bavi buđenjem nacionalne svijesti i nacionalnim pokretima istarskih Hrvata i Slovenaca, koncentrirajući analizu na istupe istarskih političara u saboru. U radu *O nekim nacionalno-političkim pitanjima hrvatske Istre u XIX. i XX. stoljeću* (117.-130.) Petar Strčić ukazuje na povijesne pokrete (nacionalne i ideološke) koji su obilježili Istru u posljednja dva stoljeća. Riječ je o iredentizmu, koji je, javljajući se od vremena Risorgimenta, kasnije "izrastao u nacionalizam, pa u šovinizam, te, konačno, završio u

fašizmu” (121). Razmatrajući razdoblje narodnog preporoda u Istri (druga polovica 19. st.), ukazuje da se produžio i u 20. stoljeće, te, iako kasnije nego u ostalim dijelovima Hrvatske, odigrao presudnu ulogu u procesu nacionalne integracije Hrvata u Istri. Kao četvrti značajajan momenat istarske suvremene povijesti ističe razdoblje drugog svjetskog rata i antifašističke borbe te povijesne Pazinske odluke (rujan 1943) o prisjedinjenju Istre matici Hrvatskoj. Osvrćući se na istarsku političku stvarnost i današnjicu, autor ističe da su “osamostaljevanje Republike Hrvatske i nadolazak liberalno-demokratskog ozračja, te jugoslovenskog agresija na tek rođene Republike Sloveniju i Hrvatsku, osobito krvav i dug rat protiv Hrvatske, pridonijeli oživljavanju te javljanju nekih novih pojava u Istri, osobito onih s regionalnim težnjama” (129).

Slijedi niz priloga kojima je zajednička tematska odrednica razmatranje izvora, mogućnosti istraživanja i dosadašnjih rezultata historiografije u proučavanju istarske povijesti. Izdavačku djelatnost društva “Società Istriana di Archeologia e Storia Patria” i njegove vodeće publikacije “Atti e Memorie” analizira Giuseppe Cuscito (*Venezia e l'Istria nell'attività editoriale della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, 53.-60.); najvažniju arhivsku građu za povijest Istre u koperskom Pokrajinskom arhivu predstavlja Darko Darovec (*Le fonti conservate presso l'Archivio di Capodistria ed i materiali già pubblicati relativi alla storia dell'Istria Veneta*, 71.-80.); Mletačka Istra u istraživanjima slovenskih povjesničara tema je priloga Salvatora Žitka (*Ricerche e studi pubblicati degli storici sloveni relativi alla storia dell'Istria Veneta*, 81.-85.); pregled najvažnijih radova za proučavanje Mletačke Istre u Zborniku rovinjskog Centra za povijesna istraživanja donosi Marino Budicin (*Prispevek prvih dvajsetih zvezkov Zbornika rovinjskega Centra za zgodovinske raziskave za zgodovino Istre v beneškem obdobju*, 95.-100.), dok se Ugo Cova (*I fondi archivistici governativi triestini in epoca austriaca e l'amministrazione del territorio istriano*, 101.-104.) i Pierpaolo Dorsi (*Le fonti archivistiche triestine per la storia dell'Istria Veneta*, 105.-109.) bave značajem tršćanskog Državnog arhiva za istraživanje istarske prošlosti u vrijeme mletačke i austrijske uprave.

Drugi svezak publikacije “Acta Histriae” (Koper 1994.) donosi radove s znanstvenog skupa povjesničara, arheologa i jezikoslovaca pod naslovom *Prilozi o Rižanskom placitu, Istri i Furlaniji*, održanom u Kortini pri Sv. Antonu 28.-29.5.1993. Svi prilozi su tiskani na više jezika. U prvoj studiji pod naslovom *Neka pitanja prijelaza vlasti nad Istrom od Bizanta na Franke* (5.-24.) Lujo Margetić raščlanjuje pretpostavke franačkog osvajanja Istre (o. 787.) i pitanja langobardske vlasti nad Istrom u razdoblju od 751. do 791. te u svezi s time proučava one dijelove Rižanskog placita koji se odnose na ustrojstvo vlasti u doba Bizanta (tribuni, domestici) i Franaka (centarhi), a posebno se zadržava na pravnim značajkama postupka primjenjenog na Rižanskom placitu. Jezikoslovna analiza Rižanskog placita tema je studije Gorana Filipija (*Slovenske in predneolatinske jezikovne prvine v listini o Rižanskem placitu /oziroma neuspel poskus določanja le teh/*, 25.-36.) u kojoj autor iznosi tezu o položaju “istarskog” govora kao specifičnog i autohtonog romanskog idioma u Istri te njegovom daljnjem razvoju i promjenama nakon doseljavanja Slavena. Ranosrednjovjekovne nekropole na području talijanskog grada Pordenona (8.-10. st.), njihova usporedba s nekropolama na današnjem prostoru Slovenije, Furlanije i Austrije te zajedničko, slavensko obilježje koje označava sve skupine, tema je razmatranja Brigitte Mader (*Das frühmittelalterliche Gräberfeld in Pordenone. Ein Vorbericht*, 37.-52.). Arheološke pokazatelje o slavenskoj prisutnosti u sjeveroistočnoj Italiji autorica potkrepljuje i danas prisutnim tragovima slavenske toponomastike tog područja. Rajko Bratož u prilogu *Istrska cerkev v 7. in 8. stoletju (od smrti Gregorija Velikega do Rižanskega Placita*, 53.-78.) analizira povijest istarske crkve i dijeli je na 6 odsječaka, uklopljenih u prvo bizantsko osvajanje Istre, silazak Langobarda na talijanski prostor (568.), slavensko naseljavanje Istre i pojavu shizme. Rad zaključuje popisom biskupskih sjedišta u Istri. Arheološki nalazi iz 8. stoljeća na prostoru Koruške tema su rada Erika Szameita (*Zu Funden des 8. Jarhunderts aus Kärnten*, 79.-102.), dok rezultatima arheoloških istraživanja pri iščitavanju listine o Rižanskom placitu bavi Vinko Šribar (*Prispevek arheologije k interpretaciji listine o Rižanskem placitu*, 103.-128.). Na kraju se nalaze prikaz Herwiga Wolframa knjige Harald Krahwinklera “Furlanija v zgodnjem srednjem veku” (129.-131.) i diskusija sudionika znanstvenog skupa (131.-147.).

Treći broj “Acta Histriae” (Koper 1994.) sadrži priloge sa znanstvenog skupa *Istra i Mletačka Republika: ustanove, pravo, uprava*, održanog u Kopru od 10. do 12.6.1993. godine. Prvi tematski blok priloga bavi se upravnim prilikama na području Istre u razdoblju od 15. do 18. stoljeća. Najranije stoljeće mletačke vlasti u Istri razmatra Alfredo Viggiano (*Note sull'amministrazione veneziana in Istria nel secolo XV*, 5.-20.),

naglašavajući ulogu i značaj mletačkih predstavnika vlasti - rektora, njihov odnos (i sukobe) s istarskim komunama te način sprovođenja mletačke državne politike. Posebnostima upravnog razvoja Istre i Furlanije u posljednja 2 stoljeća mletačke uprave te odnosima središte - periferija tema su studije Claudia Povola (*Particolarismo istituzionale e pluralismo giuridico nella Repubblica di Venezia: il Friuli e l'Istria nel '6-'700*, 21.-36.). Civilno-pravne značajke notarijata i drugih komunalnih ustanova u sjevernoj Istri, njihove pravne ovlasti i mogućnosti djelovanja u sklopu općemletačkog pravnog i državnog sustava razmatra Darko Darovec u radu *Vicedomini, notarij in kanclerji med poklicem in oblastjo v severni Istri* (37.-54.).

Slijedi niz priloga koji obrađuju pravne ustanove pojedinih istarskih gradova pod mletačkom upravom. Peter Štih prikazuje razvoj Pazinske grofovije u ozačaju vlasti goričkih grofova na području unutarnje Istre (*Goriški grofje in geneza pazinske grofije*, 55.-70.); problem državnih investitura, lokalnih feudatora i odnosa s lokalnom upravom i žiteljstvom na primjeru jednog procesa iz Poreča sredinom 18. stoljeća iznosi Sergio Zamperetti (*Investiture feudali e conflitti locali nell'Istria del'700: il caso dei conti Becich e della città di Parenzo*, 71.-82.); Darinko Munič predstavlja povijesne odrednice razvoja istočnoistarskih kvarnerskih komunala u razvijenom srednjem vijeku (Rijeka na Rječini, Kastav, Veprinac, Lovran, Mošćenice i Brseč), nad čijom su se upravom tijekom stoljeća mijenjali Devinski grofovi, obitelj Walsee i od 1465. godine Habsburgovci (*Skica za portret istočnoistarskih kvarnerskih srednjovjekovnih komunala od XV. do XVII. stoljeća*, 83.-96.); *Statut Mošćenice iz leta 1617* analizira i novo čitanje predstavlja Vasko Simoniti (97.-112.); otkriće statuta mjesta Savičenta u arhivu mletačke plemićke obitelji Grimani iznosi Angelo Ciuffardi (*Sul ritrovamento dello Statuto di Sanvincenti*, 113.-116.); posebnosti djelovanja pokrajinskog Povjereništva i Ekonomata u vrsarskoj komuni posljednjih godina opstojnosti Republike te provedba dekreta o podržavljenju vrsarskog feuda tema su rada Marina Budicina *La Deputazione Provinciale di Orsera (1778-1794): istituzione peculiare del crepuscolo veneziano in Istria* (133.-148.). U bloku tema posvećenih mletačkoj upravi u istarskim komunama izdvajaju se još radovi Rolana Marina (*L'istituzione del Magistrato di Capodistria nel 1584. Contributo allo studio dei rapporti tra l'Istria e la Repubblica di Venezia nei secoli XVI e XVII*, 117.-122.) i Salvatore Zitka (*Pomen in vloga Collegia dei Nobili v Kopru*, 123.-133.) u kojima se obrađuje djelovanje pojedinih organa uprave i školstva u Kopru. Pretposljednja tematska cjelina odnosi se na neke opće, za onodobnu Istru specifične teme društvenog, upravnog i gospodarskog razvoja, kao i svakodnevna uoči propasti Republike. Problem razbojništva, kriminala, krijumčarenja i pobuna protiv mletačke fiskalne politike tijekom nestabilnog Settecenta u Istri razmatra Furio Bianco (*Ribellismi, rivolte antifiscali e repressione della criminalità nell'Istria del'700*, 149.-164.), dok je isključivo fiskalni aspekt mletačke politike tema Luciana Pezzola (*Problemi fiscali in Istria, secoli XVI-XVIII*, 165.-172.). Utjecaj gradskih statuta na svakodnevni život stanovnika u Trstu, Kopru, Piranu i Izoli, ponajprije s obzirom na njihovu gospodarsku aktivnost, razmatra Darja Mihelič (*Vsakanje življenje istrskih prebivalcev, kot jih odsevaju objavljeni mestni statuti*, 173.-180.). Problem mletačke politike doseljavanja žitelja s područja Crne Gore, Albanije i Cipra u Istru tijekom 16. i 17. stoljeća, odnosi i konflikti s domaćim pučanstvom, te teškoće došljaka u prilagodbi življenja u novim uvjetima, tema su priloga Giuliana Veronesea (*L'immigrazione nell'Istria veneta tra '500 e '600: problemi giurisdizionali, contese tra comunità, conflitti etnici tra originari e forestieri*, 181.-192.), dok se aspektom useljavanja s područja Karnije u Istru bavi Mauro Gaddi (*Per uno studio dell'emigrazione carnica in Istria /sec. XVIII/, 193.-200.*).

Posljednja 2 priloga 3. broja odnose se na 19. stoljeće. Razdoblje nakon pada Mletačke Republike, priključenje njenog istarskog dijela oblasti Austrijskog primorja sa sjedištem u Trstu (1804.), ustrojstvo okružnog ureda u Kopru i 7 područnih mjesnih ureda te njihove upravno-sudske i političke ovlasti i djelovanje u Istri tema su rada Uga Cove (*La prima annessione dell'Istria ex veneziana al Litorale austriaco nel 1804 e l'Ufficio circolare dell'Istria in Capodistria*, 201.-209.). Posljednji prilog rad je Pierpaola Dorsija (*La prima fase di ripristino dell'ordinamento austriaco nell'Istria già veneziana: i decreti Nugent del settembre 1813*, 209.-230.). Na osnovi analize odredaba generala Nugenta iz 1813. u svezi priključenja Istre austrijskoj upravi, autor pokušava pojasniti razloge zbog kojih je uređenje Istre bilo drugačije ustrojeno u odnosu na područja bivših Ilirskih pokrajina koje je Austrija zaposjela nakon prestanka francuske uprave.

Tematski zasnovan časopis "Acta Histriae" vrijedan je prilog novim istraživanjima istarske prošlosti i kulturne baštine. Usmjeren na predstavljanje povijesne problematike

cjelokupne Istre, bez obzira na njezinu današnju državnu raz-dvojenost, časopis teži objedinjavanju zajedničkih znanstvenih postignuća istraživa-ča iz Slovenije, Hrvatske i Italije. Studije objavljene u dosadašnjim godištim djelima su njihovih suvremenih istraživača kojima je problematika Istre, ali i dije-lova susjednih područja (Veneto, Kranjska, Kvarner), osnovno težište znan-stvenog rada. Dosadašnje teme o cjelovitosti ili razjedinjenosti Istre, Rižanskom placitu, razdoblju mletačke uprave i njihovim ustanova-ma uprave, samo su djelić bogate i složene prošlosti istarskog poluotoka. Njihovo sve-strano istraživanje i objektivno prezentiranje, zadatak je koji su, prema dosadašnjim brojevima časo-pisa, istraživači u cjelosti ispunili. Kako Povijesno društvo za južno Pri-morje pri-prema nove znanstvene skupove, a redovito izdaje časopis "Annales" i "Acta Histriae", moguće je u idućim godinama očekivati niz novih, za historiografiju dragocjenih prinosa iz istarske prošlosti.

Lovorka Čoralić

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru sv. 36, Zadar 1994, str. 367

U novom broju Radova ZPZ HAZU u Zadru objavljeno je više priloga i građe s tematikom dalmatinske prošlosti od antike do naših dana.

U prvom prilogu "Javni zdanac (Iacus) rimskog akvedukta Škopalj - Novalja na Pagu" Boris Ilakovac iznosi podatke o dislociranom kamenom zdencu pronađenom 1956. godine na dubini od oko 2 metra na prostoru bivšeg foruma rimske Novalje na Pagu.

Lujo Margetić se u prilogu "Još o vijestima Konstantina Porfirogeneta o dolasku Hrvata" osvrće na članak M. Lončara (Diadora 14, 1992., 375-448) u kojemu su analizirana Margetićeva ranija stajališta. Margetić prihvaća Lončareve primjedbe i zaključuje da je Hauptmanova teza "o užoj hrvatskoj Dalmaciji" ispravna i kako pod nazivima Ilirika i Panonije treba podrazumijevati sjeverozapadnu Bosnu i Slavoniju. Prihvaća Lončarevu tezu da je pisac 30. glave bio uvjeren da su Hrvati došli brzo nakon avarskog zauzeća Dalmacije te smatra kako dolazak Hrvata treba vremenski odrediti krajem VIII. stoljeća. Nadalje, raspravlja o uvjerljivosti tzv. istočnog smjera dolaska Hrvata, o avarskom povlačenju pod Konstantinopolom 626. godine i o zemljopisnom položaju Avara prema Bugarima 679.-680. godine.

"Koroboracija u ispravama hrvatskih narodnih vladara" tema je rada Milka Brkovića u kojem se osvrće na koroboraciju kao dio diplomatske formule koja postoji u svim sačuvanim ispravama iz vremena hrvatskih narodnih vladara. Koroboracija slijedi nakon sankcije, a svojim sadržajem navodi sredstva autentičnosti isprave (svjedoke, pečat).

"Jadranska politika Šubića Bribirskih" obrađuje se u radu Miroslava Granića. Autor ističe kako su Šubići iskoristivši sukob dvaju dinastija za ugarsko-hrvatsku krunu postigli političke uspjehe koji su nadmašili sve dotadašnje političke čimbenike od izumiranja hrvatske narodne dinastije do XIV. stoljeća s tim više što u to vrijeme znatniju političku moć nisu imali niti mletački dužd niti kralj.

Mirjana Matijević-Sokol u radu "Struktura i diplomatska analiza isprava Kninskog kaptola" ukazuje na djelatnost Kninskog kaptola od posljednje četvrtine XVI. stoljeća pa do pada Knina pod tursku vlast oko 1522. godine. U to vrijeme Knin je sjedište bana, banovca, sudbeno sjedište, a na Kninskom se kaptolu sklapaju poslovi privatnih stranaka, provode nalozi banovca, bana i kralja. Diplomatičkom analizom isprava ukazuje da je kninski kaptol radio po uzoru na kaptole kontinentalne Hrvatske izuzev u prvom periodu djelovanja kada je bio više pod utjecajem dalmatinskih kaptola.

"Zadarske mjere za zapremninu kroz stoljeća" istražuje Marija Zaninović-Rumora. Razrješavajući složen problem zadarskih zapremninskih mjera donosi i uspoređuje venecijanske šuplje mjere. Ograničivši se prvenstveno na zadarske žitne mjere, autorica je na osnovi pisanih izvora, trgovačkih priručnika i literature ukazala na razvoj i vrijednosti ovih mjera do XIV. do XIX. stoljeća.

Lovorka Čoralić u radu "Zadarski iseljenici u Veneciji i bratovština slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna (od 1451. godine do kraja XVIII. stoljeća)" ukazuje na djelovanje i značaj bratovština u Veneciji s posebnim osvrtom na njihovu podjelu na profesionalne, nacionalne i devocijne. U većem dijelu članka autorica prikazuje osnutak, djelovanje i kulturno značenje bratovštine. Autorica na temelju analize izvorne građe

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

28

ZAGREB

1995.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Krčka ul. 1

tel.: 385 01 519 044 fax: 385 01 513 834

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo
znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku
kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobo-
đen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike
Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Ivo GOLDSTEIN

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
NJEMAČKI JEZIK:**
Marina DENONA-KRSNIK

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u siječnju 1996. godine